

Adolfas Šapoka

Vienas žymiausių Lietuvos istorikų, pedagogas. Gimė 1906-02-13 Grybeliuose (Utenos valsčius). Mirė 1961-03-09 Toronte (Kanada), buvo palaidotas Park Lawen kapinėse. Mirus jo artimiesiems, A. Šapokos palaikai perkelti į Šv. Jono lietuvių kapines Anapilyje, Toronto mieste.

Mokėsi Utenos progimnazijoje. 1925 m. baigė Panevėžio gimnaziją ir įstojo į Lietuvos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto istorijos skyrių. Istoriją jam dėstė profesoriai Jonas Yčas, Ignas Jonynas, Augustinas Janulaitis, Povilas Gronskis, Levas Karsavinas. 1929 m. baigė Lietuvos universiteto (nuo 1930 m. Vytauto Didžiojo universitetas) Humanitarinių mokslų fakultetą. 1930–1931 m. žinias gilino Prahos universitete, 1933 m. Stokholmo universitete klausėsi specialių kursų užsienio istorikams; rinko medžiagą archyvuose. 1932–1940 m. – Vytauto Didžiojo universiteto Istorijos katedros dėstytojas. Nuo 1934 m. dalyvavo Lietuvos istorijos draugijos veikloje. Tuo pat metu su kitais parengė ir 1936 m. išleido „Lietuvos istoriją“. Taip pat redagavo kitą jaunų istorikų darbą „Jogaila“ (1935), skaitė paskaitas, vadovavo seminarams ir kursiniams darbams. Publikavo straipsnius žurnaluose „Praeitis“, „Senovė“, „Vairas“, „Židinys“ ir kt.

1938 m. apgynus disertaciją „Lietuva ir Lenkija po 1569 m. Liublino unijos“ jam buvo suteiktas istorijos mokslų daktaro laipsnis. 1939 m. vasarą apgynė habilitacinį darbą „1655 m. Kėdainių sutartis, arba švedai Lietuvoje 1655–1656 m.“, suteiktas docento vardas. 1940 m. Istorijos fakultetą perkėlus į Vilnių, važinėjo skaityti paskaitų, bet tų pačių metų vasarą sovietų valdžia pašalino jį iš VDU. Šeimą išlaikė žmona. 1940–1941 m. Vaclovo Biržiškos kvietimu dirbo „Lietuviškos enciklopedijos“ redakcijoje, dėstė istoriją Kauno aukštesniojoje technikos mokykloje.

Vokiečių okupacijos metais, nuo 1941 m. rugpjūčio mėn. iki uždarymo 1943 m. kovo mėn., – Vilniaus universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto docentas. 1941 m. gruodžio 2 d.

visuotiniame Lietuvos mokslų akademijos susirinkime dr. A. Šapoka vienbalsiai buvo išrinktas LMA Humanitarinių mokslų skyriaus nariu (vėliau buvo vadinami nariais korespondentais).

1944 m. birželio mėn. su šeima pasitraukė į Vokietiją, gyveno Neumarkte, vėliau – Hechfeldo stovykloje. Dėstė istoriją lietuvių gimnazijoje, lietuvių technikos mokykloje. 1948 m. apsigyveno Kanadoje. Gyveno Monrealyje, dirbo vielų įmonėje, vėliau – kailių dirbtuvėje.

Nuo 1949 m. gyveno Toronte, 1949–1961 m. redagavo katalikų savaitraštį „Tėviškės žiburiai“, buvo jo vyriausiasis redaktorius, rūpinosi nauju „Lietuvos istorijos“ (1950) leidimu. Bendradarbiavo Bostone leidžiamoje „Lietuvių enciklopedijoje“. Pasirašinėjo „Stanio“, „Mikulėno“, „Grybo“ ir kitais slapyvardžiais.

A. Šapoka pasižymėjo ir kaip aktyvus visuomenininkas – buvo Lituanistikos instituto Istorijos skyriaus vedėjas, Kanados lietuvių bendruomenės tarybos narys, dalyvavo Lietuvių katalikų kultūros draugijos, ateitininkų veikloje.

Svarbiausios studijos: „Lietuva iki Vytauto“ (parodytas Lietuvos valdovų siekis prisijungti prie krikščioniškosios Europos), „Vytauto vieta mūsų istorijoje“ (abi kolektyvinėje monografijoje „Vytautas Didysis 1350–1430“, 1930 ir 1988), „Valstybiniai Lietuvos ir Lenkijos santykiai Jogailos laikais“, „Kultūriniai lietuvių ir lenkų santykiai Jogailos laikais“ (abi kolektyvinėje knygoje „Jogaila“, 1935 ir 1991; redaktorius A. Šapoka), „Atsakingieji Lietuvos politikos vadai reformų Seimo metu“ (1936; apie XVIII a. pabaigos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Seimus), „Lietuva ir Lenkija po 1569 m. Liublino unijos“ (1938; teigė, kad ir po unijos Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė išlaikė savarankiškumą), „Jonušas Radvila ir Švedija“, „Gegužės 3 d. konstitucija ir Lietuva“, „Bajoriškoji „demokratija“, „Lietuvos kaimo ir dvaro santykiai XVIII amžiaus antroje pusėje“ (visos 1941).

Reikšmingiausia lietuvių istoriografijoje A. Šapokos ir kitų jaunų istorikų pirmą kartą parašyta „Lietuvos istorija“ (1936 ir 1950 m. Vokietijoje, fotografuotiniai leidimai – 1988 m. Kaune, 1989 ir 1990 m. Vilniuje); dėl šio veikalo didelio populiarumo įsigalėjo pavadinimas „Šapokos istorija“. Joje pateiktas politinės istorijos modelis, objektyviai išnagrinėta Lietuvos, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybingumo kūrimas, įtvirtinimas ir raida, jungimasis į Vakarų Europos civilizaciją. Ji parašyta labai šiltai: kunigaikščiai ir karaliai parodyti ne tik kaip valdovai, bet ir kaip žmonės – su ydomis ir dorybėmis, silpnybėmis ir kilniais bruožais. A. Šapoka sugebėjo moksliskai atkurti Lietuvos, kaip istorijos subjekto, reikšmę, ypač 1385–1795 m. laikotarpiu (jį ignoravo rusų, lenkų ir vokiečių istoriografijos). Pasižymėjo analitiniu mąstymu, logiškumu, naudojosi pirminiais istorijos šaltiniais iš archyvų ir juos kritiškai vertino. Vadovavosi principu „raskim lietuvius Lietuvos istorijoje“. Šis veikalas atitiko lietuvių tautos poreikius, turėjo didelę reikšmę išsaugant istorinę savimonę sovietų okupacijos metais. Emigracijoje A. Šapoka

parašė populiarių studijų apie Lietuvą ir lietuvių tautą (1946, anglų kalba 1948), Vilnių (1954, 1963, anglų kalba 1962).

Buvo nepaprastai darbštus. Sunkios darbo sąlygos pakirto Adolfo Šapokos sveikatą. Jis mirė būdamas vos 55-erių. Jo atminimas Lietuvoje įamžintas 1993 m. atidengiant koplytstulpį gimtajame Grybelių kaime (tautodailininkas Pranas Kaziūnas). 1997 m. jo vardu pavadinta Utenos gimnazija. 2001 m. šioje gimnazijoje atidarytas A. Šapokos atminimo kambarys. Šimtųjų gimimo metinių proga 2006 m. išleistas pašto ženklas (dail. Aušrelė Ratkevičienė) bei portretinis vokas. Kauno miesto tarybos sprendimu vienai Kauno gatvių suteiktas A. Šapokos vardas. VDU yra A. Šapokos vardo auditorija.

Parengė

LMA Organizacinio skyriaus vyriausioji specialistė
Valerija Paškauskienė

Naudoti šaltiniai:

LMA archyvas, asmens byla.

Gudavičius, E.; Dundulis, B. Adolfas Šapoka. Visuotinė lietuvių enciklopedija.

Motuzas, A. J. Lietuvos mokslų akademijos pirmųjų narių rinkimai. Mokslo Lietuva, 2015 kovo 16 d.

Nuotrauka iš <http://atminimas.kvb.lt>